

УДК 130.2:159.923.2.072.42

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.4>**І. С. Караєва**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6657-9583>

аспірантка,

викладач кафедри філології та перекладу

Київського національного університету

технології та дизайну

ФІЛОСОФІЯ НУДЬГИ У ТВОРЧОСТІ ОЛДОСА ГАКСЛІ*«Все навколо таке нерозумне, непотрібне, безцільне ...**Не можна, не треба людині жити так довго.**Це нестерпно ... Душа вмирає»***К. Чапек «Засіб Макропулоса»**

Постановка проблеми. Проблема нудьги, як стан людського буття, посідає важливе місце в сучасній метаантропології, оскільки стосується людської природи, особистості та прагнення до внутрішньої і зовнішньої гармонії. Сьогодні, як ніколи, тема нудьги стає актуальною та потребує превентивних зусиль дослідників проблеми, аби нудьга не стала деструктивною силою для особистості людини. Актуальність теми посилюється тим, що в сучасному світі, орієнтованому на розгортання трансгуманізму та технічного прогресу, самотність та нудьга людини уявляють собою «бомбу уповільненої дії» для майбутнього людства.

Аналіз останніх досліджень. Філософським підґрунтям дослідження послуговували роботи сучасних українських філософів Н. Хамітова та С. Крилової, які осмислюють проблему нудьги в контексті метаантропології. Н. Хамітов розглядає нудьгу як екзистенціал людського стану, який є характерною рисою буденного рівня буття людини. С. Крилова пов'язує проблему нудьги з процесами психічного старіння та згасання людини.

Мета. Завданням цієї роботи є на прикладі творчості видатного філософа і письменника першої половини ХХ ст. О. Гакслі визначити характеристики різних типів нудьги та довести деструктивний вплив нудьги на особистість людини.

Основний матеріал. Нудьга посідає важливе місце в метаантропології – одній із тенденцій розвитку Київської світоглядно-антропологічної школи, започаткованої академіком В. Шинкаруком та продовженої Н. Хамітовим. Метаантропологія є вченням про межі буття людини, його екзистенціальні виміри та умови комунікації в цих вимірах. Нудьга є екзистенціалом, що виражає «втрату й відтворення інтересу до світу в буденному бутті людини» [6, с. 163]. Вона є неодмінним супутником буденного буття й світогляду людини та проявляється в усвідомленні знесо-бленості та відсутності смислу життя. Н. Хамітов

осмислює деструктивність нудьги в роботі «Люди туги і люди нудьги» [7]. Він зауважує, що переживання нудьги корелюється з втомою від буденності-часу [7, с. 17]. Також, філософ визначає нудьгу (разом з тугою) як форми самотності людини у світі [7, с. 31]. Не можна не погодитись з С. Криловою, що «продовження біологічного життя не розв'язує проблеми психічного старіння та згасання, а зрештою, нудьги від життя» [5, с. 114].

Саме втома від життя, що корелює з нудьгою, була предметом філософствування видатного мислителя і письменника першої половини ХХ ст. О. Гакслі (1894–1963). Прикладом тому слугують есеї «В дорозі» / “Along the Road” (1925) [8] та «Брама сприйняття» / “Doors of Perception” (1954) [1]. Про те, що О. Гакслі сприймає подорожі як боротьбу з нудьгою, свідчать подорожні записки «В дорозі». О. Гакслі вважав, що справжній мандрівник, до яких він сам належав, зазвичай, вважає свою пристрасть до мандрівок вадою. Нудьга, на думку О. Гакслі, неодмінно супроводжує подорож, і лише природня допитливість може врятувати мандрівника від нудьги [8]. В есеї «Брама сприйняття» О. Гакслі продовжує роздуми над проблемою нудьги та доходить висновку, що людині онтологічно притаманна втома від життя і потреба відпочити від власної особистості, інколи варто звільнитись від «свідомої особистості» [1, с. 132].

Нині, сто років поспіль, нудьга залишається актуальною проблемою, що дозволяє характеризувати її, за визначенням Н. Хамітова, як екзистенціал, характерний для буденного буття людини [6, с. 163]. В координатах метаантропології буденне буття людини орієнтоване на самозбереження та продовження роду. Невизначеність особистісного начала, підкореність іншому та іншим, небажання робити вибір та приймати рішення, насолода несвободою, відсутність творчого імпульсу породжують нудьгу та самот-

ність [6, с. 30]. Н. Хамітов, як і О. Гакслі, одним із інструментів втечі від нудьги вважає подорожі: «Людина, що біжить від туги й нудьги в подорожі, біжить від власної особистості», – вважає філософ [7, с.142].

В романах О. Гакслі тема нудьги є наскрізною на всіх етапах художньої творчості письменника, починаючи від першого роману «Жовтий Кром» і закінчуючи останнім – «Острів». Філософські роздуми О. Гакслі щодо проблеми нудьги знайшли художню рефлексію в романах «Жовтий Кром» / *Crome Yellow* (1921) [4], «Блазнівський танок» / *Antic Hay* (1923) [9], «Контрапункт» / *Point Counter Point* (1928) [10], «Прекрасний новий світ» / *Brave New World* (1932) [2; 3], «Острів» / *Island* (1962) [11]. Означені романи поповнили скарбницю філософського мистецтва, а творчість О. Гакслі в цілому, і означені романи зокрема, стали золотим фондом світової культури.

На думку Н. Хамітова (і нашу також), туга жіноча і чоловіча різняться між собою. Н. Хамітов стверджує, що жіночий спосіб буття передбачає таємну агресивність і слабку рухливість, що накладає відбиток і на її нудьгу. Жінка, нудьгуючи, чекає, щоб хтось (частіше чоловік) її розважив [7, с. 94]. Чоловіча нудьга характеризується тим, що має тенденцію переходити в тугу. Н. Хамітов зауважує, що «життя чоловіка нудьги стиснуто двома волями. З одного боку – це воля до самозбереження та продовження роду. З іншого – воля до влади» [7, с. 78]. Пробудження волі до влади означає початок руху від буденного до граничного рівня буття, водночас буденний світогляд трансформується в особистісний.

Означені процеси можна прослідкувати на прикладі жіночих та чоловічих персонажів романів О. Гакслі, які тими чи іншими методами намагаються змінити їх буденний екзистенційний простір, насичений нудьгою.

Вже в першому романі «Жовтий Кром» О. Гакслі створює галерею жіночих образів, які нудьгують: власниця маєтку Жовтий Кром Пріцила розгадує кросворди, глуха Дженні створює карикатури на мешканців та гостей помістя, Анна провокує любовні інтриги. Кожна з них своїм методом долає нудьгу. Роман «Блазнівський танок» – яскравий приклад «роману нудьги», тематика якого проглядається з назви твору. Для О. Гакслі кругообіг блазнівського танку – це позбавлене сенсу і мети життя його героїв, яке втілює уявлення О. Гакслі про трагічне і вічне людське існування. Справжньою іконою нудьги О. Гакслі змальовує Майру Вивиш («Блазнівський танок»), очі якої нагадували очі сіамського кота з поглядом без жодного виразу [9]. Майра Вивиш вважає, що сенс життя людей полягає в тому, щоб рятувати її (Майру) від нудьги. Вона вмільо маніпулює прихильністю чоловіків аби витіснити нудьгу

й заповнити душевну пустоту. Переконана гедоністка Розі Шируотер («Блазнівський танок») забиває нудьгу колекціонуванням коханців, а Люсі Тентемаунт («Контрапункт») розважається вечірками та любовними інтригами. В романі «Прекрасний новий світ» «пневматична» (сексуальна) красуня Леніна Краун ретельно використовує всі блага тоталітарного суспільства, в якому свобода замінена «штучним» щастям: концерти синтетичної музики, електромагнітний гольф, стереоконтактні фільми і, обов'язково, постійна зміна партнерів. Система насолод утримує членів суспільства слухняними рабами, а сексуальна свобода компенсує відсутність справжньої особистісної свободи. Яскравим прикладом прояву жіночої нудьги є Бебз з останнього роману О. Гакслі «Острів». Бебз відчуває екзистенційний комфорт лише на фоні сексуальних розваг та постійних змін партнерів. Таким чином, для жінок головним методом подолання нудьги є маніпулювання чоловіками. Не можна не погодитись з Н. Хамітовим, що «жінка чіпляється своєю нудьгою за чоловіків» [7, с. 94].

Чоловіча нудьга, на відміну від жіночої, має тенденцію самостійного пошуку виходу з тупого кута нудьги. Характеризуючись активністю і, часом, агресивністю, чоловіча нудьга трансформується в тугу, що означає вихід особистості за межі буденного буття в простір граничного буття, а світогляд буденний при цьому спрямовується до особистісного рівня. В романі «Жовтий Кром» автобіографічний герой Деніс Стоун тікає від задушливої атмосфери нудьги мешканців Жовтого Крому через те, що внутрішні протиріччя та конфлікт з довкіллям призводять до недостатньої самовпевненості та нездатності самостійно приймати рішення: критична думка містера Скоугана про майбутній роман Деніса спонукає його знищити свій твір, він чутливо реагує на критику Дженні щодо його особистості, рішення про втечу з Жовтого Крому замість Деніса приймає Мері. Невизначеність власного шляху, підкореність думкам інших людей, несамостійність в прийнятті рішень гальмують актуалізацію його особистісного начала та характеризують його як людину, котра має буденний рівень світогляду [4, с. 30]. Водночас його внутрішній бунт обнадіює щодо виходу в екзистенційний простір в напрямку особистісного рівня світогляду. О. Гакслі вустами Гамбріла Молодшого («Блазнівський танок») виголошує власну ідею про те, що свобода в буденному бутті перетворюється на нудьгу, а нудьга не знає, що робити зі свободою [9]. Гамбрілу Молодшому не вистачає волі вирватись з тенет буденності, в якій панує нудьга, а внутрішній бунт штовхає його до клоунади – перетворення із сором'язливого, нерішучого викладача історії в непохитного, авторитетного підприємця,

атрибутами чого слугують велика штучна борода, широкоплече пальто та широкополий капелюх. Автором цього шоу О. Гакслі призначає Колмена, костюми – Бордженоса, постановник і головна роль – Гамбріла Молодшого [9]. Зрештою Гамбріл Молодший, як і Деніс Стоун з роману «Жовтий Кром», не витримує лондонської атмосфери нудьги і пускається в подорож, іншими словами тікає з Лондону від буденності. Так само марними залишаються спроби поета та художника Казимира Ліпіата («Блазнівський танок») здійснити прорив до вищого рівня буття та світогляду, бо буденність та нудьга міцно тримають його в своїх тенетах та вказують шлях лише до самогубства. Зазначимо, що бунт-протест проти буденності в координатах метаантропології – ознака граничного буття та зародок особистісного рівня світогляду [6, с. 196–197]. В романі «Острів» О. Гакслі змальовує трансформацію особистості Віла Фарнебі, світогляд якого проходить шлях від буденного до особистісного рівня. Нудьга буденного буття, в якому він жив в західному суспільстві, поступила місцем самотворенню, любові до ближнього, доброзичливості. Журналіст Віл Фарнебі (насправді приватний агент фінансового магната) пройшов шлях переродження з конформіста до самостійної, критичної, творчої особистості, здатної вільно робити вибір і досягати обраної мети. Середовище буддистів збагатило духовну культуру особистості Віла Фарнебі, спрямувало її до самоактуалізації, творчого зростання та пізнання світу. Такі риси характерні для особистісного рівня світогляду [6, с. 196–197].

Висновки. Нині, в умовах відсутності прямої комунікації між людьми, духовного голоду та тенденції до свідомих і, навіть, бажаних змін становища людини за допомогою передових технологій, зростає необхідність замислитись над питанням нудьги, як такого феномену, що сприяє поширенню й поглибленню духовної й душевної спустошеності, деградації, самотності і, зрештою, фрустрації особистості. На прикладі творчості О. Гакслі визначено характеристики різних типів нудьги та доведено деструктивний вплив нудьги на особистість людини.

В такому контексті можна говорити про те, що О. Гакслі одним з перших актуалізував проблему нудьги як деструктивне явище для духовності й душевності людини, що продемонстровано на прикладі прозових творів О. Гакслі. Доведено, що втома від життя у формі нудьги була предметом філософствування О. Гакслі. На прикладах персонажів романів О. Гакслі розмежовано жіночу й чоловічу нудьгу. Визначено, жіночий тип нудьги як такий, який характеризується таємною агресивністю, слабкою рухливістю, потребою зовнішнього впливу, в той час, як чоловічий тип нудьги має тенденцію самостійного пошуку

виходу з тупого кута нудьги. Продемонстровано деструктивний вплив нудьги, який сприяє поширенню й поглибленню духовної й душевної спустошеності, деградації, самотності і фрустрації особистості людини. Для дослідження залучені есеї «В дорозі», «Брама сприйняття», та романи «Жовтий Кром», «Блазнівський танок», «Контрапункт», «Прекрасний новий світ», «Острів».

Література

1. Гакслі О. Брама сприйняття / пер. з англ. О. Буценка. *Всесвіт*. 1994. № 5–6. С. 120–134.
2. Гакслі О. Прекрасний новий світ / пер. з англ. С. Маренка. *Всесвіт*. 1994. № 5–6. С. 64–119.
3. Гакслі О. Прекрасний новий світ / пер. з англ. С. Маренка. *Всесвіт*. 1994. № 7. С. 96–135.
4. Гакслі О. Жовтий Кром. Пер. з англ. В. В. Вишневого В. В. Київ : Український письменник, 2011. 226 с.
5. Крилова С. Безсмертя особистості: етико-екзистенційний аспект. *Філософська думка*. 1998. № 3. С. 111–118.
6. Хамітов Н., Крилова С. Людина і культура: словник. *Філософська антропологія, філософія культури, культурологія*. Київ : КНТ, 2022. 295 с.
7. Хамітов Н. В. Люди туги і люди нудьги. Таємниця самотності й сумісності чоловіка та жінки. Київ : КНТ, 2019. 189 с.
8. Huxley A. *Along the Road: Notes and Essays of a Tourist*. London : Chatto & Windus, 1922. 265 p.
9. Huxley A. *Antic Hay*. London : Chatto & Windus (UK), Doran (US), 1923. 328 p.
10. Huxley A. *Point Counter Point*. Harmondsworth, Middlesex : Penguin books: Chatto & Windus, 1961. 435 p.
11. Huxley A. *Island*. London: Vintage Publishing, 2005. 286 p.

Анотація

Карєва І. С. Філософія нудьги в творчості Олдоса Гакслі. – Стаття.

Проблема нудьги посідає важливе місце в сучасній філософії, адже вона пов'язана з людською природою та особистістю людини. Зусилля дослідників мають бути спрямовані на те, щоб нудьга не стала деструктивною силою для людської природи. Завданням цієї роботи є продемонструвати феномен нудьги через призму метаантропології на прикладі творчості видатного філософа і письменника першої половини ХХ ст. О. Гакслі. Втома від життя, яка корелює з нудьгою, була предметом філософствування О. Гакслі, що знайшло свою рефлексію в філософських есеях та романах автора. Для дослідження були залучені есеї «В дорозі» і «Брама сприйняття» та романи «Жовтий Кром», «Блазнівський танок», «Контрапункт», «Прекрасний новий світ», «Острів». На прикладах персонажів романів О. Гакслі розмежовано жіночу й чоловічу нудьгу. Визначено, що жіночий тип нудьги характеризується таємною агресивністю, слабкою рухливістю, потребою зовнішнього впливу, в той час, як чоловічий тип нудьги має тенденцію самостійного пошуку виходу з тупого кута нудьги. Продемонстровано деструктив-

ний вплив нудьги, який сприяє поширенню й поглибленню духовної й душевної спустошеності, деградації, самотності і, зрештою, фрустрації особистості людини. Філософським підґрунтям дослідження послугувала робота сучасного українського філософа Н. Хамітова «Люди нудьги і люди туги». Нудьга посідає важливе місце в метаантропології – одній із тенденцій розвитку Київської світоглядно-антропологічної школи, започаткованої академіком В. Шинкаруком і продовженої Н. Хамітовим. Дослідження здійснено за допомогою філософських методів – метаантропологічний, герменевтичний; загальнонаукових – системний та структурно-функціональний; дисциплінарного – історичний; міждисциплінарного – історико-біографічний.

Ключові слова: Олдос Гакслі, нудьга, жіноча нудьга, чоловіча нудьга, метаантропологія, філософський роман, буденне буття, буденний світогляд.

Summary

Karaieva I. S. The philosophy of boredom in Aldous Huxley's literary works. – Article.

The problem of boredom occupies an important place in modern philosophy, because it is connected with human nature and the personality. The efforts of researchers should be aimed at preventing boredom from becoming a destructive force for human nature. The task of this work is to demonstrate the phenomenon of boredom through the prism of metaanthropology on the example of the work of an outstanding philosopher and writer of the first half of the 20th century A. Huxley. Fatigue

from life, which correlates with boredom, was the subject of A. Huxley's philosophizing, that was reflected in the author's philosophical essays and novels. The essays "Along the Road", "Doors of Perception" and the novels "Crome Yellow", "Antic Hay", "Point Counter Point", "Brave New World", "Island" were involved in the research. A distinction is made between female and male boredom on the examples of characters of A. Huxley's novels. It was determined that the female type of boredom is characterized by secret aggressiveness, weak mobility, the need for external influence, while the male type of boredom has a tendency to independently search for a way out of the dull corner of boredom. The destructive influence of boredom, which make for spreading and deepening of spiritual and mental desolation, degradation, loneliness and frustration of the personality has been demonstrated. The work of modern Ukrainian philosopher N. Khamitov "People of Boredom and People of Longing" served as the philosophical basis of the research. Boredom occupies an important place in metaanthropology – one of the trends in the development of the Kyiv worldview and anthropology school started by Academician V. Shynkaruk and continued by N. Khamitov. The research was carried out with the help of philosophical methods – meta-anthropological, hermeneutic; general scientific – systemic, structural and functional; disciplinary – historical; interdisciplinary – historical and biographical.

Keywords: Aldous Huxley, Boredom, Female Boredom, Male Boredom, Metaanthropology, Philosophical Novel, Being Ordinary, Worldview Ordinary.